

ZÁMBÓ GÉZA

A gyámsági törvény (1877: XX. tc.) anyagi joga a szakirodalom tükrében

I. Az 1877. évi XX. törvénycikk megalkotásának előzményeihez

A kiegyezést követően egyrészt a gazdasági-társadalmi változások, az életviszonyok megváltozása, másrészt a fennálló viszonyok terén tapasztalt zavarok, visszasságok vezettek a gyámsági törvény, az 1877. évi XX. törvénycikk (a továbbiakban Gyt.) megalkotásához. A korábbi időszak csupán részletkérdésekre szorítkozó szabályai után egy átfogó kódex született. E korszakos jelentőségű, anyagi jogi és eljárásjogi rendelkezéseket egyaránt tartalmazó törvény – néhány később részletezendő kivételtől eltekintve – szakított a korábbi időszak szabályaival és egységes rendezést tűzött ki célul.

Mindamellet a – ma már az akkori időszak Európájának legmodernebb gyámtörvényeként elfogadott – kódex egésze és rendelkezései sem voltak vita nélkül valóak az elfogadásakor. A törvényjavaslat 1875-ben való beterjesztését követően számos – mind politikai, mind tudományos szemponton alapuló – bírálat célpontjává vált. A vita középpontjában az alapelvek, valamint a gyámhatósági szervezet álltak. A törvényjavaslat miniszteri indokolása külön kiemelte a decentralizálás jelentőségét, amelynél fogva olyan ügyek, amelyek korábban királyi hatáskörbe tartoztak, most a városi és megyei árvaszéken belül kerültek elintézésre, növelve ezzel a hatékonyságot.¹

A képviselőházi vita során a legnagyobb visszhangot kiváltó kérdés mégis a hatáskörhöz kapcsolódó gyámhatósági szervezet elhelyezése volt. Degré Alajos szerint Tisza Kálmán miniszterelnök politikai törekvéseinek leginkább a gyámhatóság közigazgatási hatóság kezébe való letétele felelt meg, hiszen egész politikája a vármegyék megerősítésére irányult. A nagy tekintélyű igazságügyminiszter, Horvát Boldizsár, valamint fiatal követői, Szilágyi Dezső és Teleszky István, ugyanakkor ellenezték, hogy magánjogi viták rendezése köz-

---

¹ DEGRÉ ALAJOS: A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig. *Jogtörténeti Értekezések*. Szerk. Kovács Kálmán. Az ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszékének kiadványa, Bp., 1977. 124. p.

igazgatási hatóság kezébe kerüljön, elvonva ezzel az ügyet az addig eljáró független bíróság hatásköréből. A legfontosabb érvet, miszerint a gyámhatósági jogköröknek a közigazgatási szervekhez való telepítése visszaélésekre ad lehetőséget – mint azt a korábbi időszak számos példája mutatta – maga a miniszterelnök is elfogadta, de átfogóbb politikai törekvéseinek megvalósítása érdekében mégis a korábban kifejtettek szerint vetette latba minden politikai tekintélyét.²

A vita a törvény elfogadását követően sem ült el. Jól mutatja ezt Sipőcz László véleménye is,³ aki szerint „újabb törvényeink közül tán egyik sem volt oly heves, mondhatnám elkeseredett támadásoknak kitéve, mint a gyámi törvény. Főlöszlegesen, a tudomány és a gyakorlati élet követelményeitől elmaradottnak, sőt a magyar jogállam biztosítására alkotott intézményeinkkel szemben, visszaesést jelző kísérletnek is nyilvánított.” Az ezen nézet híveiként fellépők a kódex nem eléggé átgondolt szerkezetét, a koherencia hiányát kifogásolták. A törvény sajátos keverékét képezte az osztrák gyámügyi rendszerre vonatkozó szabályoknak és a régi magyar jognak, azáltal, hogy Werbőczy Hármaskönyvének, és az ezt követően született gyámságra vonatkozó törvény-cikkeknek egyes gyakorlatban érvényesülő szabályait ötvözte az Osztrák Polgári Törvénykönyvnek (a továbbiakban: OPTK) a gazdasági-társadalmi viszonyok megváltozása miatt átvenni szükséges rendelkezéseivel.⁴ Felhasználásra kerültek a porosz, a svájci, valamint a francia rendszer egyes elemei is. Vavrik Béla meglátása szerint nem a más országok jogrendszeréből való merítés, hanem az egyes részek összecsiszolat-lansága, a szabályozás hiányossága volt a probléma.⁵

Az ellenzők másik csoportja – köztük Balogh Károly képviselő – azt kifogásolta, hogy a gyámsági és gondnoksági ügyek a „polgári magánjog” területére tartoznak, és bár még nem készült el a polgári törvénykönyv, de kodifikációja folyamatban van. Lehetetlen és éppen ezért kudarcra ítélt vállalkozás a magánjogból kiszakított jogintézmény kielégítő szabályozása a családi jogi, örökösödési jogi és kötelmi jogi kapcsolatok felmutatása nélkül.⁶

Lezárásképp a gyámtörvény „védelmében” annyit fontosnak tartanánk kiemelni, hogy bár a felhozott érvek részben valóban alaposnak találtattak, de kétségtelen tény, hogy elsőként szabályozta törvényileg a gyámhatósági szerve-

² Uo. 125. p.

³ SIPŐCZ LÁSZLÓ: *Gyámsági törvény*. Az Athenaeum R. Társulat kiadása, Bp., 1882. 3. p.

⁴ SZITÁS JENŐ: A gyámügyi eljárás alapelvei. „Gyámügyi- és Gyermekevédelmi Közzolgálat”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi TT. Belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdai-
ipari Rt. 420. p.

⁵ DEGRÉ ALAJOS: i. m. 125–126. p.

⁶ NÉMETH PÉTER: *A gyámság és gondnokság*. Bp., 1878. Az Athenaeum R. Társulat kiadása. Előszó, valamint KNORR ALAJOS: *Gyámsági és gondnoksági ügyek kézikönyve*. Bp., 1878. Kiadta: Pfeifer Ferdinánd. VIII.

zetet, és a jogalkalmazók számára igazodási pontot jelentett, egységesítve ezzel a joggyakorlatot. Reméljük a törvény rendelkezéseinek megismerését követően az olvasó is igazoltnak látja a törvényjavaslat előadójának, Gulner Gyulának a véleményét, mely szerint fejlődésre képes egészséges alapelveken nyugodott, megfelelt jogtörténelmi fejlődésünknek, idomítva volt hazai viszonyainkhoz, s törvényeink sorában okvetlenül nagy hézagot pótol. ⁷ A törvény tehát a maga korában nélkülözhetetlennek bizonyult és gyámsági jogunk alakulását egészen 1952-ig (Csjt.) meghatározta.

II. A törvény bevezető rendelkezései

1. A törvény hatálya

Az 1877. évi XX törvénycikk (Gyt.) 1878. január 15-én lépett hatályba.

Területi hatályát illetően sajátos helyzet alakult ki, ugyanis alkalmazni kellett Magyarország területén, ideértve Erdélyt, a polgárosított magyar határőrvidéket és Fiumét; de Horvát–Szlavónországra külön szabályok vonatkoztak. A hatályba léptető BM rendelet (47046/1877 sz. BM rendelet) azt is kimondta, hogy minden eddig alkalmazott magyar törvényi és szokásjogi rendelkezések, valamint az OPTK azon szabályai, amelyek a gyámsági törvénnyel ellentétben vannak, hatályukat veszítik, a vele ellentétben nem állók szubszidiárius jelleggel továbbra is alkalmazandóak. ⁸

A tárgyi hatály meghatározásához egy korabeli definíciót szeretnénk idézni: „Midőn ugyanis valamely személynek önelhatározása és cselekvőképessége akár korhiány, akár szellemi, erkölcsi és testi fogyatkozások miatt korlátolva van, vagy éppen teljesen hiányzik: előáll annak a szüksége, hogy a korlátolt vagy hiányzó akarat és cselekvő-képessége pótol tassék, kiegészí t t sessék, vagy helyettesítve és így a személy magánjogi alanyisága helyreállítva legyen. Erről gondoskodik a közigazgatás a gyámság és a gondnokság intézménye által.” ⁹

Vizsgálatunk tárgyát jelenleg a gyámság intézménye képezi, melynek szüksége egyrészt akkor merült fel, ha a kiskorú nem állt atyai hatalom alatt.

Az életkort alapul véve a Gyt. a személyeket két csoportra osztotta: a kiskorúakra és a teljes korúakra. A teljes korúság korhatára 24 év volt. A kiskorúak cselekvőképességére vonatkozó korábbi szabályokat a Gyt. érvényben hagyta, fenntartva ezzel a korábbi területi tagolódást is.

---

⁷ KNORR ALAJOS: i. m. VIII.

⁸ NÉMETH PÉTER: i. m. 5. p.

⁹ CSIKY KÁLMÁN: *Magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Bp., 1899. 380. p.

Erdélyben, a polgárosított határőrvidéken és Fiumében a cselekvőképességet illetően továbbra is az OPTK rendelkezései érvényesültek, míg Magyarország más részein a korábbi magyar jog.

A magyar jog a 12. életév betöltésétől fokozatos cselekvőképességet biztosított, azt megelőzően a kiskorú cselekvőképtelennek minősült.

- A 12 éves gyermek királyi közjegyző előtt szabadon végrendelkezhetett.
- A 14. életév betöltését követően a gyámság alatt álló kiskorú az őt érintő fontosabb ügyek kapcsán meghallgatandó volt, nyilatkozata azonban nem bírt döntő súllyal.
- Szintén ezen életkortól kezdve volt biztosított az, hogy az önmagát fenntartani képes kiskorú szabadon rendelkezhetett azzal a vagyonnal, amit munkája révén szerzett.
- A 16. életév betöltését követően a kiskorú jövőbeli tervei is figyelembe veendőek voltak: a pályaválasztást illetően atyja terveivel egyet nem értő kiskorú gyámhatósági előterjesztést tehetett, csakúgy, mint a gyámjával a nevelés, képzés illetve „a keresetképeség különbeni iránya” terén megállapodásra nem jutó gyámolt.
- A 18. életév betöltését követően a szülő, a gyám vagy a kiskorú kérelmezhetette a gyámhatóság általi nagykorúsítást.
- A teljes kor eléréséhez vezetett az is, ha a 18. életévét betöltött az apja vagy a gyámja (ez utóbbi esetben szükséges a gyámhatósági jóváhagyás is) önálló ipart űzött.
- A 20. életév betöltését követően az atya gyámhatósági jóváhagyással hozzájárulhatott az önálló háztartás alapításához vagy a kiskorú vagyonát a rendelkezésére bocsáthatta. Mindkét cselekmény nagykorúsító hatállyal bírt.¹⁰

Figyelemre méltó, hogy a vagyon megszerzése, gyarapítása milyen „sajátos” szabályozást teremtett a 12. évet betöltött gyermek tekintetében. A gyermek közjegyző előtt szabadon végrendelkezhetett, viszont 14. életévének betöltését követően, nyilatkozata nem bírt döntő súllyal. A törvény fenti rendelkezései lényegében ellentmondanak egymásnak.

A nők vonatkozásában a Gyt. szakított a Werbőczy Hármaskönyvében rögzített és azt követően érvényesülő gyakorlattal miszerint a nők férjhezmenetelig szükségképpen más gyámsága alatt állnak. A Gyt. az 1874. évi XXIII. törvénycikk rendelkezéseit tartotta fenn. Eszerint a 24. életév betöltésével a nők is nagykorúakká váltak. Nagykorúsító hatállyal bírt az ezen életkort megelőzően kötött törvényes házasság is, függetlenül attól, hogy a nő 24. életévét megelő-

¹⁰ HATTYUFFY DEZSŐ: *A gyámhatósági közigazgatás kézikönyve*. Bp., 1900. Politzer Zsigmond és fia kiadása. 7. és 14–15. p.

zően özvegygé vált, a házasságot felbontották vagy férjétől bírói úton elváltak.¹¹

A Gyt. mind az atyai hatalom, mind a gyámság alatt álló személy vonatkozásában lehetőséget biztosított a kiskorúság meghosszabbítására a 24. életév betöltését követően is, amennyiben az érintett testi, lelki okok folytán nem volt képes önmagát fenntartani, ügyeiről gondoskodni, önmagát adósságokba bonyolította, vagy kicsapongó életmódja tette ezt szükségessé. A vonatkozó eljárási szabályok szerint az erre vonatkozó kérelmet az érintett 23. életévének betöltése előtt kellett benyújtani. A törvény kivételesen lehetőséget adott a kérelemnek a kiskorú 23. életévét követő benyújtására is, ha a kiskorúság meghosszabbítása alapjául szolgáló okok ezt követően következtek be. A szülők, nagyszülők, ezek hiányában pedig a legközelebbi oldalrokonok által együttesen vagy külön-külön előterjeszthető kérelem elbírálására a bíróság (a kiskorú lakóhelye szerint illetékes törvényszék) volt jogosult, a gyámhatóság ideiglenes intézkedésként csak felfüggeszthette a teljes korúvá válást.¹²

Az előzőekből kitűnik, hogy a Gyt. lehetővé tette a nagykorúsítást és a kiskorúság meghosszabbítását is. A kiskorúság meghosszabbításához és a gondnokság alá helyezéséhez kapcsolódó jogi eszközök egyértelmű elkülönítéséről még nem szólhatnak.

A kiskorú által kötött visszterhes ügyletek érvényességéhez szükséges volt az atya, a gyám vagy a gyámhatóság jóváhagyása. Ezek hiányában csak a nagykorúság elértét követően kifejezett vagy ráutaló magatartással tett elismerés tette érvényessé az ügyletet. Már Werbőczinél is utaltunk arra, hogy az érintett személy nagykorúságának elérése előtt visszavonhatta az általa kötött ügyleteket. Ez a kedvezményt biztosító szabály a gyámhatóság által nagykorúsított személy kivételével továbbra is alkalmazandó volt.

A kiskorú ügyleteinek érvényességéhez szükséges általános jóváhagyási szabály alól kivételt képezett, ha a kiskorú a fenntartásáról maga gondoskodott, úgy a keresményével maga rendelkezhetett. Alkivétel volt, tehát a törvényes képviselő hozzájárulása nélkül érvénytelen, az ilyen kiskorú eljegyzése kártérítési igény érvényesítése szempontjából.

Gyámhatósági jóváhagyás esetén sem volt érvényes az ügylet a szokásos alkalmi ajándékozások kivételével, ha a kiskorú jogokról ellenérték nélkül lemondott, idegen kötelezettségért ellenérték nélkül felelősséget vállalt vagy kezességet vállalt volna.

Egymásnak ellentmondó véleményekkel találkozhatunk a kiskorú ingyenes ügyletei kapcsán. Számos – általunk már idézett – szerző azonos állásponton volt. Hattyuffy Dezső egyetértett Sipőcz Lászlóval abban, hogy az ilyen ügyletekhez nem volt szükséges törvényes képviselő hozzájárulása, illetve a gyámhatóság jóváhagyása sem. Hattyuffy művében Németh Pétert is idézte, mikor ki-

---

¹¹ KNORR ALAJOS: i. m. 2. p.

¹² KNORR ALAJOS: i. m. 8. p. és NÉMETH PÉTER: i. m. 325. p.

mondta, hogy a kiskorú ilyen módon való jogszerzésének egyetlen korlátja volt: a kiskorú nem szerezhette meg a törvényes képviselőjének, annak akarata ellenére. Ezzel ellentétes volt a Belügyminisztérium álláspontja, minthogy az 58.579/1881 BM rendelet a gyámhatóságok kötelességévé tette a körülmények ellenőrzését és a jóváhagyás megadását illetve megtagadását a visszteher nélküli ügyletek kapcsán, a kiskorúak károsodásának megelőzése céljából.¹³

Az OPTK a 7 éven aluli gyermekeket cselekvőképtelennek nyilvánította, ők ígéretet sem tenni, sem elfogadni nem voltak képesek. A 7. életévük betöltését követően a serdületlenek (kiskorúak), a javukra tett ígéretet elfogadhatták, de atyai, gyámi vagy gyámhatósági jóváhagyás volt szükséges, ha ők maguk vállaltak ígéretet vagy más kötelezettséget. A gyámhatóság jóváhagyásáról természetesen csak az 1877. évi XX. törvénycikktől beszélhetünk, azt megelőzően ez a bíróságok hatásköre volt. A szülei gondozása alatt nem álló kiskorú – amint azt már mással összefüggésben jeleztük – szabadon rendelkezhetett munkája keresményével, csakúgy mint a serdült (azaz a 14. életévét betöltött) a részére használat céljából átadott vagyontárgyakkal. A serdülteknek az osztrák jog végrendelkezési jogot biztosított, igaz, 18. életévük betöltése előtt csak bíróság előtt tehettek szóbeli végrendeletet. Az összehasonlítás miatt ismét megjegyezzük, hogy ez a magyar jogban királyi közjegyző előtt már 12 éves kortól lehetséges volt. Az ellenérték nélküli kötelezettségvállalásra és a kezességvállalásra vonatkozó szabályok megegyeztek a magyar joggal, tehát gyámhatósági jóváhagyás esetén sem voltak érvényesek. Az osztrák jog azonban nem ismerte el a korábban részletezett visszavonás jogát, és hatályát veszítette a nagykorúságot a 21. év betöltésével kimondó szabály is.¹⁴

2. Az atyai hatalom

A Gyt. már idézett rendelkezése szerint a kiskorú atyai hatalom vagy gyámság alatt áll. Az atyai hatalmat pótló gyámság alkalmazására az atyai hatalom megszűnése, megszüntetése, illetve felfüggesztése adhatott okot. Az atya halála természetes módon szüntette meg az atyai hatalmat. A gyámhatóság szüntethette meg ezt, ha

- az atya gyermeke tartását, nevelését teljesen elhanyagolta,
- veszélyeztette a gyermek erkölcsiségét, testi jólétét,
- a rossz kezelés által a gyermek vagyonának állagát veszélyeztette.

Az atyai hatalom gyakorlásának felfüggesztéséhez vezetett, ha

- az atya gondnokság alá került (pl. gyengeelméjűség, tékozlás, egy évnél hosszabb idejű távollét miatt), ennek időtartamára;

¹³ HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 16–17. p.

¹⁴ Uo. 23–24. p. és vö. NÉMETH PÉTER: i. m. 9–10. p.

– büntetért vagy vétségért egy évnél hosszabb időtartamú szabadságvesztésre ítélték, a büntetés időtartamára.

Ha az atya csőd alá került, tékozlás miatt áll gondnokság alatt, illetve hamis vagy vétkes bukás vagy más olyan büntett miatt ítélték el, amely miatt feltehető a vagyon kezelésére való alkalmatlansága a gyámhatóság számadás tételére kötelezhette, vagy elvonhatta tőle a vagyonkezelés jogát. Ez utóbbi esetben gondnok kirendelése is szükséges volt.¹⁵

III. A gyámság megszerzése és annak elvesztése

1. A gyámság fajtái

a) A nevezett gyám

A gyámság elsődlegesen azt illette, akit az atyai hatalmat gyakorló atya végrendeletében vagy közjegyzői okiratban gyámul nevezett. A gyámnevezés természetesen nem volt figyelembe vehető, ha olyan személyről volt szó, aki e tisztiséget a törvénynél fogva nem viselheti. Fontos – a gyermek személyét figyelembe vevő – rendelkezés volt, hogy az atya általi gyámnevezés esetén is kérhette az anya, hogy kiskorú gyermekét maga nevelje, személyi és vagyoni ügyeiben meghallgassák, kivéve, ha az előbb említett kizáró ok fennállt.¹⁶

b) Az anya, mint természetes és törvényes gyám

Nevezett gyám hiányában a gyámság az anyára, mint természetes és törvényes gyámra szállt. A tisztség a nő újabb férjhezmenetelével sem szűnt meg, de ezt követően már terhelte a számadási kötelezettség. Az anya a gyámságot köteles volt elfogadni, de a gyermek vagyonának kezelését visszautasíthatta.¹⁷

c) A törvényes gyám

A törvény szerint az anya után a gyámság viselésére az atyai nagyatya, utána az anyai nagyatya, majd a finembeli (tehát férfi) oldalrokonok voltak kötelesek az unokatestvérekig bezárólag. A gyámság törvényileg rögzített sorrendjének több szempontból is jelentősége volt. A gyámság sokszor terhes kötelesség jellegét mutatja az a szabály, mely szerint az a gyám, akire mint a legközelebbi rokonra bízta a tisztséget, ha közelebbi rokont jelentett be a gyámhatósághoz, kérhette felmentését. A felsoroltak közül azonban csak a fivér követelhetette a gyámság részére való átengedését. Oldalrokonok esetén a rokonsági fok közelsége döntött. Több ugyanolyan fokban rokon közül a gyámhatóság választott.¹⁸

¹⁵ HATTYUFFY DEZSÓ: i. m. 151–153. p. és vö. CSIKY KÁLMÁN: i. m. 25. p.

¹⁶ CSIKY KÁLMÁN: i. m. 386. p.

¹⁷ KNORR ALAJOS: i. m. 59–60. p.

¹⁸ HATTYUFFY DEZSÓ: i. m. 170–171. p. és vö. KNORR ALAJOS: i. m. 76. p.

d) A kirendelt gyám

Abban az esetben, ha az előbbi rendelkezések alkalmazása folytán a kiskorúnak nem lett volna gyámja, a gyámhatóság kötelezettsége volt, hogy alkalmas személy kijelöléséről a rokonok meghallgatását követően gondoskodjon. Minden kiskorúnak külön kellett gyámot rendelni. Ez alól kivételt a testvérek képezhettek, akik részére csak akkor volt több gyám rendelő, ha ezt a célszerűség indokolta, pl. nagy birtokaik voltak, eltérő nevelésük volt szükséges.¹⁹

e) A községi gyám

A gyámi tisztség csak gyámhatósági intézkedés alapján volt átvehető. Ez az intézkedés a nevezett és törvényes gyámok vonatkozásában megerősítés, ezek hiányában kirendelés formájában jelent meg. A törvény szerint a gyámhatósági intézkedést megelőzően csak a nevezett gyám és az anya tehetett a kiskorú érdekében szükséges halaszthatatlan teendőket. Ilyen tennivalók felmerülése esetén a gyámok törvény szerinti vagy egyébként lehetséges fellépéséig a községi közgyám hivatalból lépett fel.²⁰

f) Az ideiglenes gyám

A gyámhatóság a községi gyám mellőzésével ideiglenes gyámot rendelhetett, ha

- a halaszthatatlan gyámi teendőket azok jelentőségénél fogva nem akarta a közgyámra bízni, vagy
- a halál bejelentését követően a gyámrendelés elhúzódott és a kiskorú érdekei ezt kívánták.

A teljesség kedvéért külön kiemelnénk a törvénytelen gyermekek gyámságára vonatkozó szabályokat, bár megítélésünk szerint itt önálló gyámságfajtáról nem beszélhetünk. A törvénytelen gyermek gyámja elsősorban nagykorú anyja volt. Anyja kiskorúsága esetén a gyermek részére a gyámhatóság rendelt gyámot, melynek hatálya az anya nagykorúságának beálltaig tartott, ekkor ui. az anya természetes és törvényes gyámságára vonatkozó rendelkezés érvényesült.²¹

2. A gyámságból való kizárás, elmozdítás, a felmentés esetei, a gyámság megszüntetése

A Gyt. lehetőséget adott a gyámhatóságnak – a gyámi tisztség hatékonyabb ellátása érdekében illetve annak bizalmi jellege miatt – arra, hogy meghatáro-

¹⁹ KNORR ALAJOS: i. m. 64–65. p.

²⁰ Uo. 87. p.

²¹ HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 172–173. p.

zott személyeket kizárjon a gyámi tisztség viselésének lehetőségéből. A törvény által felsorolt kizáró okok két csoportra bonthatók.

Abszolút, tehát mindenkre vonatkozó *kizárási okok* a következők:

- nem lehettek gyámok a nők (kivéve az anyát, az örökbefogadó anyát, a házastársat);
- a gyámság vagy gondnokság alatt állók;
- az az atya, akinek atyai hatalmát a gyámhatóság felfüggesztette, illetve az a gyám, akit a gyámhatóság megbízhatatlanság miatt elmozdított;
- a szerzetesek;
- a botrányos életűek;
- a csőd alatt állók;
- a hamis vagy vétkes bukás illetve a törvény ellenkező rendelkezése hiányában a más büntett miatt elítéltek, a büntetés kiállítását követően sem.

Relatív, tehát csak meghatározott személyek vonatkozásában érvényesülő *kizáró okok* voltak a következők. Nem lehetett gyám,

- akit az atyai hatalmat gyakorló atya a gyámság viseléséből kizárt;
- akik, illetve akiknek házastársa, szülei, gyermekei, testvérei a gyámolttal perben álltak;
- akik illetve akiknek az előző pontban megjelölt rokoni körből származó valamely személy és a gyámolt között a gyámolt személyét vagy vagyonát érintő vitás viszony állt fenn.

A törvény a nagykorú testvér vonatkozásában is beiktatott egy kizárási okot. Abban az esetben, ha a testvéreknek volt vagyonuk, a nagykorú csak akkor viselhette a gyámi tisztséget, ha az örökség kapcsán köztük vitás kérdés nem merült fel, vagy ezt a vitát már rendezték.

Törvény nem a kizáró okok között tárgyalta, ezért mi is külön említenénk meg, hogy gyámul – főszabályként – csak olyan személy volt rendelhető, aki a magyar állam területén állandó lakóhellyel rendelkezett. Kivételt a gyámhatóság csak a belügyminiszter jóváhagyása mellett tehetett.

A törvény a rokonok, a községi előljárók, valamint magának a gyámnak a köteletségévé tette azon utóbb felmerült körülményeknek a gyámhatóságnak való bejelentését, amelyek miatt az előbbieken felsoroltak alapján a gyámságból való felmentésnek lett volna helye. A felmentés a gyámhatóság határozata alapján ideiglenes vagy végleges jellegű lehetett.

A törvény szerint a gyámi tisztség viselése polgári köteletség, de meghatározott okokra való hivatkozással a mentesülés lehetőségét is biztosította. A gyámság viselése alól kérelmére *felmentendő* volt:

- aki 60. életévét betöltötte;

- aki már egy terheesebb vagy két kisebb gyámságot vagy gondnokságot viselt;
- aki legalább öt gyermekről gondoskodott;
- bizonyos közhivatalt viselő személyek (ilyenek: miniszterek, országgyűlési képviselők, közhivatalnokok, köztisztviselők, világi papok, tanítók – ha igazolták, hogy hivatali teendőik a gyámi köteleességek teljesítésével nem egyeztethetők össze);
- akik a kiskorú lakóhelyétől illetve birtokaitól távol laktak;
- akik meghatározott betegségekben szenvedtek (pl. kedélykór).

A gyámhatósági gyakorlat a törvény szövegétől elszakadva további hivatkozásokat is elfogadott. Ilyen volt pl., ha a gyám és a kiskorú különböző vallású lett volna, vagy ha gyám teljesen írástudatlan volt.²²

A törvény a gyámság megszűnésének öt esetköréről szól, nem téve különbséget a gyámság megszűnésének a kiskorú személyében fennálló okai és a gyámi tiszt megszűnése között.

A megszűnési okok:

- a gyám halála,
- a gyámolt halála,
- a kiskorú teljes korúvá válása vagy atyai hatalom alá kerülése,
- képtelenségi okok miatt, vagy mentességi okok folytán a gyám kérelmére történő felmentés;
- a gyám kötelességgellenes magatartása miatti elmozdítás. (Ilyenek pl. a kiskorú tartásának, nevelésének elhanyagolása, a testi épségének, erkölcsi-nek veszélyeztetése.)²³

IV. A gyám jogai és kötelezettségei

1. A gyámság átvétele, a gyám felelőssége, jutalmazása

A korábban említetteknek megfelelően a gyámság csak gyámhatósági intézkedés alapján volt átvehető. A gyámhatóság kizárási esetek hiányában a nevezett és törvényes gyámokat megerősítette, illetve saját maga rendelt ki gyámot. Az erről szóló határozat kézbesítésétől számított 8 (maximum 14) napon belül a gyám köteles volt tisztségét átvenni vagy felmentése iránt kérelmet előterjeszteni. A kérelem elutasítása esetén újabb 8 nap állt rendelkezésre az átvételre. A Gyt. szankcionálta is ezen kötelezettség megsértését: 200 forintig terjedő pénzbírság volt kiszabható.

²² HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 200–205. p. és vö. KNORR ALAJOS: i. m. 66–73. p.

²³ KNORR ALAJOS: i. m. 79–83. p.

Az átvétel napjától a gyám a szorgalmas családapa gondosságával volt köteles eljárni. Megjegyezzük, hogy ennek pontos definícióját a törvényben nem találhatjuk, de az e mondatot követő és alább itt is kifejtett kötelezettségek körvonalazzák a fogalom tartalmát. Kártérítési felelősség terhelte a gyámot az általa szándékosan vagy gondatlanul, cselekvéssel vagy mulasztással (ideértve azt az esetet is, amikor a tisztség átvételével késlekedik) okozott károk vonatkozásában. A felelősség alóli mentesülést nem eredményezett az, ha olyan jogcselekményről volt szó, amihez gyámhatósági jóváhagyás volt szükséges, hiszen ezt nyilvánvalóan megtévesztéssel szerezte meg. Más cselekményéért csak akkor felelt, ha nem járt el kellő körültekintéssel az érintett személy kiválasztásában. Fontos rendelkezés, hogy a felelősség nem csupán a gyám személyében állt fenn, hanem halálát követően örököseire is kiterjedt. A kártérítés tárgyában a bíróság határozott, a gyámhatóság legfeljebb biztosítási intézkedést rendelhetett el az általa megállapított kárösszeg erejéig.²⁴

Korábban az is kifejtésre került, hogy főszabálynak az egyes gyámrendelés volt tekinthető, de azon kivételes esetekben, amikor a gyámhatóság több gyámot rendelt, szükséges volt a felelősség megállapítása is. Többes gyámrendelés esetén a gyámhatóság rendszerint egy személyt bízott meg a „tulajdonképpeni gyámi teendők” ellátásával és többnyire ő volt a vagyon kezelője is.

A többi gyám ekkor ellenőrző funkciót látott el. Ha azonban a gyámok együttesen kezelték a vagyont, felelősségük is egyetemleges volt, kivéve, ha feladatuk – és így felelősségük is – a vagyon meghatározott részének kezelésére szorítkozott. Fontosnak tartjuk előzetesen megjegyezni, hogy a többes gyámság nem azonos a Csjt.-ben szabályozott osztott gyámsággal. A szabályozás hasonlóságaira és különbségeire később még visszatérünk.

A gyám tisztsége ellátása idejére rendszerint jutalomra jogosult. Ennek pontos összegét a gyámhatóság állapította meg, de a törvény megszabta a kereteket. A gyám fáradsága fejében rendszerint²⁵ a gyámolt évi tiszta jövedelmének legfeljebb 10 %-át igényelhetette. A jutalom felemelhető volt (a felső határ ötezer forint), ha az így megállapított jutalom összege a teendőkhöz viszonyítva csekély lett volna. A gyám „fáradsága”²⁶ nélkül keletkezett jövedelemből azonban a gyám nem tarthatott igényt jutalomra. Csupán végjutalom megállapításának volt helye abban az esetben, ha a gyámolt vagyoni viszonyai nem tették lehetővé az évi jutalom kifizetését a jelentős teendők ellenére.

A gyám a jutalmon felül a gyámság ellátásával kapcsolatban felmerült költségeinek megtérítését is követelhetette. Ha a gyám hivatásához vagy üzleti tevé-

---

²⁴ HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 219–221. p.

²⁵ A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a törvény ezen %-értéket, ha a tiszta jövedelem házbérből származik, 1 %-ban, ha haszonbérletből, 2 %-ban, ha a kettőből együtt, akkor 5 %-ban határozza meg.

²⁶ GRÜNWALD BÉLA: *A törvényhatósági közigazgatás kézikönyve*. Franklin Társulat. Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda. Bp., 1889. 204. p.

kenységéhez kapcsolódó szolgáltatást nyújtott gyámoltja részére, ennek költségeit csak a szokásos árak, díjak legkisebb mértéke szerint számolhatta fel.²⁷

2. A gyám jogai és kötelességei

A Gyt. a gyám kötelezettségeit három pillér köré csoportosítva tárgyalja. Ezek: a törvényes képviselő, a nevelés, képzés és a vagyonkezelés.

a) A törvényes képviselő

Az atyai hatalom alatt álló kiskorú vonatkozásában az atya, a gyámolt vonatkozásában pedig rendszerint a gyám látta el a törvényes képviselőt a kiskorúak azon ügyeiben, ahol ez nem volt kizárva.²⁸ Ezen szabály azonban nem volt általánosnak tekinthető, ugyanis a gyámhatóság a kiskorú érdekeinek hatékonyabb védelme érdekében a törvényben meghatározott esetekben közbeléphetett. A képviselőt nem az atya illetve a gyám látta el, ha annak ellátására külön gondnok kirendelésének volt helye pl. ha az atya vagy a gyám vagyonkezelési joga volt korlátozva. Ilyenkor a vagyonnal kapcsolatos ügyekben a gyámhatóság által kinevezett vagyonkezelő gondnok lépett fel. Külön gondnok kirendelésének volt helye a gyám által kezdeményezett kiskorúság meghosszabbítására irányuló eljárás vagy más érdekösszeütközés esetén is. A gyámhatóság továbbá a tiszti ügyészt is felhatalmazhatta a kiskorú képviselőtére, ha annak érdekei ezt kívánták.²⁹

A törvény előírta, hogy hivatalos iratok, idézések a gyámolt nevében eljáró törvényes képviselő részére kézbesítendők. Hattyuffy az 1881. évi LIV. törvénycikket idézi, mikor azt mondja, hogy ezen eljárási szabály megsértése esetén a teljes korúvá vált korábbi gyámolt jogosult saját személyében semmisségi keresetet indítani, még akkor is, ha törvényes képviselője perújítással élt.³⁰

A törvényben meghatározott eseteket kivéve a törvényes képviselő önállóan, gyámhatósági beavatkozás nélkül járt el. Közvetlen utasítást a gyámhatóság tehát nem adhatott, de szükség esetén tanácsadással szolgálhatott. A felelősség továbbra is a gyám vállán maradt. Azt a kárt ugyanis, amelyet pl. egy könnyen megköthető egyezség helyett könnyelmű perindítással, vagy perbe bocsátkozással a gyámoltjának okozott, továbbra is a gyám viselte.

²⁷ HATTYUFFY DEZSÓ: i. m. 222–223. p.

²⁸ A gyám nem léphetett fel a kiskorú törvényes képviselőjeként, ha a törvény cselekvőképeséget biztosított a kiskorúnak meghatározott ügyek vonatkozásában. Ennek részletei már korábban kifejtésre kerültek.

²⁹ PUSZTAI JÁNOS: Gyámhatósági érdekvédelem a polgári peres és nemperes eljárásban. „Gyámügyi- és Gyermekvédelmi Közzolgálat”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos, belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt. 452–453. p.

³⁰ HATTYUFFY DEZSÓ: i. m. 226. p.

A gyámolt érdekeinek védelmében gyakorolt gyámhatósági ellenőrzés gyakorlásához a gyámhatóságnak azonban tudnia kellett a perek megindításáról. Ennek érdekében igazságügyminiszteri rendelet írta elő, hogy minden olyan perről, amelyet atyai hatalom, gyámság vagy gondnokság alatt álló személy indít vagy ellene indítják meg, a bíróság hivatalból köteles az illetékes, vagy ha ez nem állapítható meg, a lakóhely szerinti árvaszéket értesíteni.³¹

b) A nevelés, képzés

A nevelés, képzés terén a gyámot sokrétű kötelezettség terhelte. A vonatkozó törvényi szakaszok ismertetése, megítélésünk szerint, azért bír különös jelentőséggel, mert a korábbi időszak szemléletmódjának megváltozása figyelhető meg. Más vélemények szerint, a gyakorlatot is figyelembe véve, legfeljebb némi hangsúlyeltolódás tapasztalható a korábbi időszakhoz képest. Arról van szó nevezetesen, hogy míg korábban kizárólag a vagyon fenntartása volt a gyám elsődleges feladata, egyre inkább jelentőséggel bírtak a gyámolt személyét védő rendelkezések is.

Elsősorban a gyám kötelessége volt, hogy a kiskorú vallásos és erkölcsös neveltetéséről, valamint a szellemi képességeinek és vagyoni viszonyainak megfelelő képzéséről gondoskodjon. Ha a kiskorút anyja magánál tartotta, a nő feladata volt mindezekről gondoskodni, míg a gyám felügyelte ezen tevékenységét. A tartás, nevelés, képzés kérdésében a gyám, valamint az anya és a nagyszülők, ezek hiányában más rokonok között egyetértést kívánt meg a törvény. Egyetértés hiányában, illetve ha a magállapodással a 16. életévét betöltött kiskorú nem értett volna egyet, szükséges volt a gyámhatóság jóváhagyása.

A kiskorú nevelése, iskoláztatása tekintetében a gyám kötelessége volt a kiskorú 3–6. éves koráig annak kiseddóvodába járatása. A Gyt. utal továbbá az 1868. évi XXXVIII. törvényre, amely kimondta, hogy amennyiben a gyám a kiskorú otthon vagy magániskolában történő képzéséről nem gondoskodik, köteles nyilvános iskolába járatni. Ez 6–12. éves korig mindennapi iskolát, azt követően 15. éves korig ismétlődő iskolát jelentett. A további tanítatás lehetősége elsősorban a gyámolt vagyoni viszonyainak függvénye volt, de ha a gyámolt képességei ezt indokolták, a gyámnak lépéseket kellett tenni a törzsvagyon igénybevitelére (ehhez gyámhatósági jóváhagyás szükséges), vagy a képzés költségeinek ösztöndíj vagy segély útján való fedezésére.

Gyakran előfordult, hogy a szegényebb sorsú gyámoltak csak szolgálatba lépéssel tudták magukat eltartani. Ilyenkor a gyám kötelezettsége volt annak ellenőrzése, hogy a vállalt szolgálat kapcsán a cseléd-törvény rendelkezései érvényesüljenek, és a gyámolt erkölcsi veszélynek se legyen kitéve. A vállalt szolgálatból a kiskorú akarata ellenére nem volt elvonható, és a kiskorú általi szolgálat-elhagyáshoz is szükséges volt a gyám beleegyezése. Kivételt a cseléd-törvény szolgálatot védő rendelkezései képeztek, pl. amikor a bánásmód miatt a

---

³¹ PUSZTAI JÁNOS: i. m. 452. p. és vö. HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 230. p.

kiskorú élete, testi épsége volt veszélyben, éhezették vagy súlyos betegség folytán vált képtelenné a szolgálat folytatására. A szolgálatba lépés megengedésében, és az ennek kapcsán felmerült vitás kérdésekben a korábban felsorolt rokon körbe tartozó személyek között végső soron a gyámhatóság döntött.

A gyám a kiskorú testi épségét is köteles volt megőrizni. Ennek folytán rendelkezte el a törvény pl. a himlő elleni oltást, illetve más betegség kapcsán a gyógyítás kötelezettségét.

A fentebb felsoroltak gyakorlati érvényesülésének biztosítéka a gyám – évi számadással együtt esedékes, a kiskorú személyi viszonyait érintő – beszámolási kötelezettsége volt. A beszámoló, valamint a fentebbi kötelezettségek terén mulasztás elkövetése 100 forintig, míg a teljes „elhanyagolás” 200 forintig terjedő pénzbírsággal volt büntetendő. (Az utóbbi cselekmény a gyámságból való elmozdítással is járt.)³²

c) A vagyonkezelés

A gyámolt vagyonának kezelése rendszerint a gyám feladata volt, bár a törvény állapított meg kivételeket. Ilyen volt az az eset, amikor az atya gyermeke vagyonának kezelésére külön gondnokot nevezett, vagy az örökhagyó, hagyományozó vagy ajándékozó zárta ki a gyámot a vagyon kezeléséből.

A gyám a vagyont leltár mellett vette át. Az átvétel pontos körülményeit a törvény nem rögzítette, de a gyakorlatban célszerűnek mutatkozott a gyámi megerősítés illetve kirendelés foganatosításával egyidejűleg az azt végrehajtó gyámhatósági személy által, a gyám jelenlétében megvalósítani. A leltárba mind a gyám által kezelt, mind az árwapénztárban őrzött vagyont fel kellett venni.

A gyámolt vagyoni viszonyainak ilyen módon való áttekintését és a rokonok meghallgatását követően van a gyámnak lehetősége – és ez egyben kötelessége is – javaslatot készíteni a személyi és vagyoni ügyekre nézve. A javaslat az örökösödési tárgyaláson a gyámhatóságnak jóváhagyás végett bemutatandó volt.

A gyám a leltár felvételével a vagyont kezelése alá vette. A vagyon teljes egészében azonban nem kerülhetett a gyám kezelésébe, a korábbi évszázadok tapasztalataiból okulva a törvény ugyanis számos korlátozó rendelkezést vezetett be. Ilyen, a gyámolt érdekét védő rendelkezés volt, hogy az ékszereket, „drágaságokat”, értékpapírokat, adósleveleket és más fontos okiratokat a gyámhatóságnak át kellett adni, amely azokat letétként őrizte. Az ékszerek és drágaságok tekintetében a gyámhatóság engedélyezhette, hogy a gyámnál maradjanak, ha a gyámolt általi használatról van szó. Készpénzből a neveléshez, a gazdasági, üzleti tevékenység folytatásához, az adósságok törlesztéséhez nem szükséges fennmaradó összeget, valamint később, a hasznosítás eredményeképp kialakuló jövedelemfölsöletet a gyámhatóságnak be kellett szolgáltatni. Ez

³² HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 234–239. p.

utóbbi kötelezettség az évi számadással egyidejűleg volt esedékes, elmulasztása esetén a gyámot 8 %-os kamat fizetésének kötelezettsége terhelte.

A gyámolt egyéb vagyontárgyait, követeléseit is számos rendelkezés biztosította. A kinnlévő követelések okiratokkal való bizonyítása és a nem biztosított követelések biztosítása is szükséges volt, ennek hiányában ugyanis a követelést fel kellett mondani. A nélkülözhetőnek minősített ingók köréről és értékesítéséről a gyám a szülőkkel és nagyszülőkkel, „esetleg” más rokonokkal egyetértésben határozott. Egyetértés hiánya esetén a gyámhatóság döntött. A nélkülözhető ingó vagyon fogalmát illetően a törvényben nem találhatunk definíciót, de a gyakorlat által kimunkáltan rendszerint nem voltak nélkülözhetőek a kiskorú személyes használatára szolgáló tárgyak, a családi emlékek, ereklyének minősülő tárgyak, azon tárgyak, melyekhez a kiskorú „különös ragaszkodással viseltetik”, illetve amelyek megtartásáról az atya, a hagyományozó, vagy az ajándékozó rendelkezett.³³

A kiskorú ingatlanai kapcsán a Gyt. a termőképeség megőrzését szem előtt tartó hasznosítás kötelezettségét írja elő, ami haszonbérbe adás illetve házi kezelés útján történhetett. A hasznosítás rendszerinti módja a haszonbérbeadás volt. A legkedvezőbb haszonbér elérése érdekében a haszonbérbeadás nyilvános árverés vagy írásbeli ajánlat tétele útján történhetett. Az ügylet feltételeinek kialakításánál a gyámnak a szülőkkel vagy nagyszülőkkel, esetleg a rokonokkal kellett egyetértésre jutnia. A gyámhatóság előzetes hozzájárulása volt szükséges azonban a szabadkézből való haszonbérbeadáshoz. A gyakorlatban sok problémát idézett elő az a törvényi rendelkezés, amely szerint a haszonbérleti szerződés időtartama nem terjedhetett túl a gyámolt 24. életévének betöltésénél. Ilyen esetben az életkora folytán nagykorúvá váló gyámolt a szerződést megszüntethette. Abban az esetben, ha az ingatlan több kiskorú tulajdona volt és károsodás nélkül felosztani nem lehetett, a gyakorlatban a legfiatalabb gyámolt életkorát vették figyelembe.

Az ingatlan hasznosításának másik módja a házi kezelés volt, amit gyámhatósági hozzájárulás nélkül is megvalósíthattak, ha rendelkezésre álltak az ehhez szükséges gazdasági eszközök, vagy a gyámolt életkora miatti rövid szerződési időtartam nem volt vonzó a szerződési partnerek számára. Ha azonban kétszeri árverésen sem jelentkezett alkalmas bérlő vagy az ingatlan tulajdonságai nem tették lehetővé az értékcsökkenés nélküli haszonbérbeadást, akkor a házi kezelés már gyámhatósági jóváhagyáshoz volt kötve.

A gyám az épületeket köteles volt tűzkár ellen biztosítani, ugyanis a vagyon állagának fenntartásáért is felelt.

A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy vagyontalan gyámolt esetén a vagyon kezelése, mint gyámi kötelesség természetesen nem jött szóba, más kötelesség lépett a helyébe. Ilyenkor a gyám kötelessége a gyámolt eltartásáról

---

³³ KNORR ALAJOS: i. m. 105–109. p.

való gondoskodás rokonok, jötevők által, vagy állami vagy magán alapítású árvaházakba való felvétellel.³⁴

3. A gyám számadása

A Gyt. alkotói a számadásnak különös jelentőséget tulajdonítottak, jelzi ezt az is, hogy a számadásra vonatkozó szabályokat nem a gyám jogait és kötelességeit tárgyaló fejezeten belül találjuk, hanem külön fejezetben.

A gyám a vagyont a számadás kötelezettsége mellett kezelte, még akkor is, ha az örökhagyó vagy a hagyományozó felmentette ezen kötelezettség alól. A törvény kivételként fogalmazta meg az anya, mint természetes és törvényes gyám vagyonkezelését újabb férjhezmeneteléig, valamint azt az esetet, amikor a vagyon csekély volta miatt a számadás helyett sokkal inkább annak ellenőrzéséről volt szó, hogy a vagyon jövedelme fejében a kiskorút megfelelően eltartották-e. Kivételt képezhettek az általános számadási kötelezettséget kimondó szabály alól azok a rokonok is, akikre csak némely ingóság megőrzését bízta.³⁵

A jogalkotók tehát néhány kivételtől eltekintve általánossá tették a számadási kötelezettséget. Mindezek ellenére a gyakorlatban merőben más helyzet kialakulása volt megfigyelhető, miként azt Kohányi Gyula beszámolójában olvashatjuk. Szerinte a kógens törvényi rendelkezés folytán a gyámhatóságnak a kirendelő vagy megerősítő okiratban nem kellett volna külön nevesíteni a számadás kötelezettségét. A gyakorlatban mégis az a helyzet vált elterjedté, hogy a gyámhatóság csak a gyámok kisebb hányadát kötelezte a számadás évi beterjesztésére, nagyobb részüknél a törvényi mentesség esetein kívül is eltekintett az ellenőrzéstől. Ennek oka a gyámhatóságok leterheltsége lehetett, de szerinte ez nem mentesítette a gyámokat a felelősség alól,³⁶ álláspontunk szerint sem.

Az évente készítendő számadás alapját a korábbi leltár képezte, ennek alapján két példányban az új leltárt is be kellett nyújtani. Tételeken fel kellett tüntetni és okiratokkal bizonyítani a bevételeket és kiadásokat; végül a számadáshoz volt csatolandó a – korábban már említett – gyámolt személyes ügyeire vonatkozó jelentés is. A törvény alkotói figyelembe vették azt is, hogy nem minden gyám lett volna képes a számadás önálló elkészítésére, ezért lehetővé tették a szóbeli elszámolást is. Ez az előterjesztésre vonatkozó határidőn belül a

³⁴ HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 248–261. p.

³⁵ KOVÁCS GYULA: *Árva- és gyámügyi szolgálat a községekben*. Bp., 1899. Országos Központi Községi Nyomda Rt. 20. p.

³⁶ KOHÁNYI GYULA: A gyám és a gondnok számadása. „Gyámügyi- és Gyermekvédelmi Községi Szolgálat”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt. 562–563. p.

községi közgyám vagy a jegyző előtt történhetett az okiratok átadása mellett. Az erről készült jegyzőkönyvet megküldték a gyámhatóságnak.

A számadás előterjesztésére a törvény kisebb számadásoknál a számadási év leteltét követő egy hónapot, nagyobbaknál két hónapot írt elő. A határidőt szükség esetén kettő illetve négy hónapra meg lehetett hosszabbítani. A számadás kisebb-nagyobb volta tekintetében a törvény nem adott pontos meghatározást, de egyet kell értenünk Kohányi megítélésével, hogy ez nem a kezelendő vagyon nagyságára, hanem a számadás egyszerűbb vagy bonyolultabb voltára vonatkozott.³⁷

A törvényi határidőt elmulasztó gyámot a gyámhatóság megidézte és tárgyalás útján kísérelte meg a számadás elkészítését. Ennek sikertelensége a gyám felfüggesztéséhez vagy elmozdításához vezetett. Ilyen esetben a gyámhatóság egyidejűleg az ideiglenesen kirendelt gyámot vagy a tiszti ügyészt utasította a felhívási per megindítására. A keresetben a gyámot a számadás előterjesztésére hívták fel. Ha a gyám eleget tett ennek, a per befejeződött és az eljárás a gyámhatóság előtt folytatódott tovább, ha nem, akkor a felhívó által előterjesztett követeléseket a bíróság érdemben vizsgálta és megállapította annak összecszerűségét. Sikkasztás vagy más bűncselekmény gyanúja esetén a gyámhatóság a büntetőbírószágot is értesítette. Mind a felhívási per, mind a bíróság értesítése biztosítás elrendelését tette lehetővé a gyámhatóság részéről a veszélyeztetett összeg erejéig.

A vizsgálat keretében a számadást a gyámhatóság először a számvevőnek, illetve ha jogi szempontú aggályok merültek fel, a tiszti ügyésznek adta ki. Lehetőséget kellett adni a gyámnak, hogy az általuk előterjesztett észrevételeket megtekintse, ezekre nyilatkozzon, csak ezt követően került sor a számvevő illetve az ügyész végső javaslatának elkészítésére. A gyámhatósági vizsgálat a vagyonkezelés jogszerűségére, célszerűségére, a takarékosági szempontok figyelembevételére is irányult. Az érdemi határozat eredménye a számadás helyessége esetén a felmentés volt, de kötelezhették a gyámot valamely összeg megfizetésére, cselekmény megtételére, vagy abbahagyására is. A visszaélések megakadályozására a jogorvoslati lehetőség is biztosított volt: az elsőfokú határozat ellen a gyám fellebbezéssel, míg a jogerős határozat pénzfizetésre kötelező rendelkezései ellen, a kézbesítéstől számított 3 hónapon belül, bírói úton keresetelt orvoslást.

A gyám felmentése vagy elmozdítása esetén vagyon késlekedés nélkül történő átadása mellett, a rendes törvényi határidőn belül a számadást is köteles volt benyújtani.

Abban az esetben, ha a gyámság a gyámolt halála vagy önjogúvá válása miatt szűnt meg, a gyámhatóság már nem rendelkezett jogkörrel a számadások vizsgálatára. Ilyenkor az önjogú illetve jogutódai nyilatkoztak a számadás elfogadásáról. A nyilatkozattétel hat hónapon túl történő elmulasztása a hallgatás

---

³⁷ KOHÁNYI GYULA: i. m. 563. p.

beleegyezés elvének érvényesülését jelentette – a gyámhatóság a felmentés jogerejével bíró bizonyítványt bocsátott ki. Hat hónapon belül előterjesztett kifogás esetén viszont a gyámhatóság – egyfajta közvetítő közegként – egyezséget kísérelt meg kieszközölni a felek között, ennek kudarca esetén azonban a feleket bírói útra utasította. Az önjogú vagy a jogutód kártérítési igényét bíróság előtt érvényesíthette az egyezség meghiúsulását megállapító gyámhatósági határozat kézbesítésétől (sikertelenség esetén ennek megkísérlésétől) számított egy éven belül, a gyámhatóság tagjai ellen pedig a perben hozott határozat jogerőre emelkedésétől számított egy éven belül. Bűncselekmény elkövetése kapcsán érvényesített kártérítési igény az adott bűncselekmény elévülési idejéhez igazodott. Számadást egyáltalán be nem nyújtó gyámmal szemben a gyámhatóságnak egyáltalán nem voltak hatósági eszközei, ilyenkor a kereseti igény elévülése a számadás be nem nyújtásáról szóló értesítéstől számított.³⁸

V. A gyámhatósági pénzkezelés

A gyámolt vagyonának biztosítására már Rómában is kialakultak szabályok, a törvényes gyámot terhelő biztosítékadási kötelezettség (*cautio rem pupilli salvam fore*) és a végrendeleti és hatósági gyám vagyonát terhelő törvényes zálogjog formájában. A biztosíték adásának kötelezettsége a magyar jogban először az 1715. évi 68. törvénycikkben jelent meg. A Gyámtörvény közvetlen előzménye az Osztrák Polgári Törvénykönyv volt, ami elsődlegesnek szintén a biztosítékadást tekintette, és csak szubszidiárius szabályként jelent meg a készpénz közpénztárban való elhelyezésének kötelezettsége.

Ezen törvényi előzmények után a Gyt. a gyámoltak pénzének gyámpénztárban való kezelését tette főszabállyá, kivételt csupán az atya és az anya, mint természetes és törvényes gyám vonatkozásában tett. Nem a gyámpénztár kezelte ugyanis

- a gyámolt tartásához és a gazdaság folytatásához szükséges készpénzt,
- az atya és az anya által biztosíték adása mellett kezelt készpénzt, értéktárgyat, értékpapírt (a biztosíték okiratot azonban ekkor is a gyámpénztár őrizte),
- az olyan kölcsönadott pénzt, amit a szülő javaslatára az általa kijelölt személynek adtak biztosíték mellett.³⁹

A szabályok további ismertetése előtt fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a Gyt. a gyámpénztárak vonatkozásában csupán a főbb elveket állapította meg. A részle-

³⁸ HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 267–279. p. és vö. KNORR ALAJOS: i. m. 121–158. p.

³⁹ ALSÓ LÁSZLÓ: Gyakorlati kérdések a gyámpénztári ügyekben. „Gyámügyi- és Gyermekvédelmi Közszolgálat”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi TT. Belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt. 437. p.

tek kidolgozását a törvényhatóságokra, városokra, illetve a gyámpénztár felállítására jogosult községekre bízta szabályrendeletek formájában.

A gyámoltak pénzeit és pénzértékeit tehát főszabályként a vármegyei és városi árvaszékek gyámpénztárai kezelték. A belügyminiszter kivételesen a községeknek is biztosíthatta a jogot, hogy a községbeli gyámoltak pénzeit a törvényhatósági árvaszék felügyelete mellett maguk kezelhessék. Az engedély megadása attól függött, hogy a község képes volt-e a számadások elkészítéséről gondoskodni, az árvapénzek megkárosítása ellen anyagi biztosítékot nyújtani, és a nagykorúvá vált gyámolt járandóságait megfelelően kiadni. Alsó László⁴⁰ szerint a községi gyámpénztárak viszonylag gyakoriak voltak. Gazdasági szerepük a többi gyámpénztárhoz hasonlóan a vidék hitelszükségletének az ellátása volt. Ugyanezt a következtetést vonja le Ruszoly József „Az árvapénztár és számadásai. A nagy adósság” című, Bagamér nagyközség árvapénztárában kimutatott hiány kezelésére vonatkozó intézkedéseket bemutató írásában. „Az árvapénztár a többi, pénzt gyümölcsoztető pénztárral együtt, valóságos hitelező intézmény volt a faluban.”⁴¹ A községi gyámpénztár ezen szerepe a községi hitelszövetkezetek megjelenésével lecsökkent. Ez utóbbiak ugyanis, minthogy eredeti céljuk szerint is a hitelezésre hozták létre őket, hatékonyabban látták el a feladatot.

Példaként és jellemző problémaként említjük Bagamér település árvapénztárára és számadására vonatkozó megállapításainkat. A községi gyámpénztárak számadásait – a helyi képviselőtestület jóváhagyását és felterjesztését követően – a vármegyei árvaszékek ellenőrizték. Milyen hiányosságokat állapítottak meg?

Előfordult, hogy a község képviselő-testülete a számadást késedelemmel terjesztette fel. Súlyos hibának minősült, ha a számadást elmulasztotta, és ennek pótlólagos megtételére külön fel kellett hívni. A legnagyobb problémát a behajthatatlan követelések jelentették, amelyek alapján az árvapénztárban hiány keletkezett. Bonyolította a helyzetet, ha a közgyám is vagyontalanul halt el.

Bemutatjuk Bagamér település képviselő-testületének – az árvapénztárnál keletkezett hiány megszüntetéséhez kapcsolódó – előterjesztéseit, és Bihar vármegye árvaszékének intézkedéseit. Úgy gondoljuk, hogy a bemutatott példa, ha nem is tekinthető általánosnak, de jellemző lehetett, és mindenképpen érzékelteti a község és az árvaszék – a gyámolt érdekének érvényesítése érdekében – kifejtett erőfeszítéseit.

A településen Virág István közgyám – 1882. február 3-án, a képviselőtestület ülésén – terjesztette elő az árvapénztár számadását. A tényleges pénzhány 785 ft 31kr. volt. A vármegyei árvaszék az árvapénztár központosítását kívánta. A képviselő-testület ahhoz megpróbált ragaszkodni, hogy az árvapénztár kezelését a közelben lévő Érmihályfalván központosítsa, „nehogy a nép

⁴⁰ ALSÓ LÁSZLÓ: i. m. 442. p.

⁴¹ RUSZOLY JÓZSEF: *Bagaméri Krónika*. 2002. december 31. 3–4. szám 21. p.

végromlás[nak] és pusztulásnak kitéve legyen, valamint tekintve az állam iránti kötelességét is, nehogy adóképtelenné tétessék, s kényszerítve legyen az uzsorások karmai között menedéket keresni.”

Bihar vármegye árvaszéke mondhatni folyamatosan kérte a számadásokat (15.990/1883.), ám kiderült, hogy azok időben nem készültek el. Mindezekre tekintettel a megyei árvaszék 4669/1884. számon újból elrendelte a községi [árva]pénztárnak a központi árvapénztárba leendő átszámolását.⁴²

Az árvapénztári hiányt az okozta, hogy a közgyám a kölcsönöket nem megfelelően biztosította. Ha maradt is ingatlan az adós halála után, az árverést követően nyert összeg a tartozást nem fedezte. Ráadásul a közgyám is vagyontalanul halt meg. A megyei árvaszék a községet marasztalta el, a képviselő-testület már csak haladékat kérhetett. Bánya László képviselő protestált az ellen, hogy a tartozást a községre terheljék.

Az ügy Bagaméron tovább húzódott. További három képviselő-testületi ülést követően, az 1894. október 17-i képviselő-testületi ülés elé Takács Sándor főbíró terjesztette az árvaszéki végzést. Ennek alapján a községet 7158 ft 72 kr. fizetésére szólította fel az árvaszék. A törvényhatósági bizottság 1894-ben hagyta jóvá Bagamérnak a fenti összegben való elmarasztalását (Bihar vm. jkv. 1894: 1044, ir.: 1034.). A település képviselő-testülete 1895-ben határozott arról, hogy az árvtári hiányt az azévi pótdókimvetés keretében fizeti ki. (Ez a pótdó 114 %-ra rúgott, a „normális” kb. 30 % lett volna.)⁴³

Nem csupán a községi, hanem valamennyi gyámpénztárra vonatkozó rendelkezés volt, hogy a gyámolt járandóságait a nagykorúság elértekor azonnal, a gyámságnak más okból való megszűnése esetén pedig 3 hónapon belül volt köteles kiadni. Abban az esetben, ha a gyámhatóság alóli felszabadulást kimondó határozatot nem lehetett kézbesíteni, a kézbesítéstől számított fél éven belül a pénzt vagy pénzértéket a jogosult nem vette fel, annak tulajdonjoga vitássá vált, a jogutódok nagykorúak voltak, vagy a kis- és nagykorú jogutódok között az örökségi tárgyaláson egyezség nem jött létre, a gyámhatóság ezen kötelezettségét bírói letétbe helyezéssel volt köteles teljesíteni.⁴⁴

A gyámpénztár a gyámoltak pénzeit kétféle rendszer szerint kezelhette: az összesített és az egyénenkénti rendszer szerint. Bármelyik rendszer választható volt, de választani kellett, tehát a kettő párhuzamosan nem működhetett. A két rendszer azonos volt abban, hogy az értékpapírokat, kötvényeket, természetben megőrzendő értékeket az egyébként alkalmazott rendszertől függetlenül, egyénenként kellett kezelni.

⁴² Uo.

⁴³ Uo. 22. p.

⁴⁴ CSIKY KÁLMÁN: i. m. 395–396. p.

1. Az összesített pénzkezelési rendszer

A összesített rendszernél a gyámoltak készpénzeit egy tömegben kezelték, a gyámpénztár maga gondoskodott a befolyt pénz gyümölcsöztetéséről. A gyümölcsöztetésre két lehetőség volt. Az egyik, hogy a pénzt a törvényben meghatározott feltételek mellett jelzálogkölcsönként kikölcsönözték. Kölcsön csak földbirtokra és biztosított házakra, a becsérték harmadáig, 32 évnél nem hosszabb időre, törlesztés feltétele mellett volt adható. A ház fogalmát a gyakorlat kiterjesztően értelmezte, és a lakóházon túl belefoglalta a gyárakat és raktárépületeket is.

A kölcsön csak a „telekkönyvi bekebelezés”, tehát a jelzálognak a telekkönyvbe való bejegyzése után volt utalványozható. A gyakorlatban felmerült problémák azt mutatták, hogy nem volt hiábavaló Németh Nándor figyelmeztetése, mely szerint a tiszti ügyésznek különösen ügyelni kell arra, hogy a telekkönyvi állapot a kölcsön megszavazását követően nem változott-e. A törvény nem írta elő az „első helyi bekebelezést”, azaz hogy a telekkönyvben bejegyzettek rangsorában a gyámpénztári kölcsön az első helyen legyen feltüntetve. A kielégítés szempontjából azonban a rangsorban elfoglalt hely döntő lehetett, ezért számos esetben szabályrendeletek rögzítették e feltételt.

Ha az ingatlant már korábban is megterhelték, a gyakorlatban úgy biztosították az elsőséget, hogy a törlési engedély kiadását követően az árvaszék a kölcsönt közvetlenül az előző hitelezőknek utalta.

A maximális kölcsönösszeget és az utána szedhető kamat maximumát a törvényhatósági bizottság, illetve a városi vagy községi képviselőtestület szabályrendeletben állapította meg. (Megjegyezzük, hogy később a bírói úton érvényesíthető kamat legmagasabb mértékét az Országos Hitelügyi Tanács állapította meg, és ha valamely szabályrendelet ennél magasabbat írt elő, akkor is az előbbi érvényesült.)

Az összesített pénzkezelési rendszerben a másik gyümölcsöztetési mód a jó hitelű pénzintézetben történő elhelyezés volt. Azt, hogy mely pénzintézet volt jó hitelűnek tekinthető, a törvény nem határozta meg, de azt rögzítette, hogy az árvaszék és a városi tanács névszerinti szavazásban részt vett tagjai, a községben a közgyám felelős a bekövetkezett károkért. Másodsorban a gyámpénztár tartalékalapja (a tartalékalapról a későbbiekben még lesz szó), végső soron pedig a törvényhatóság illetve a község felelt. Ez a felelősségi rendszer – ami egyébként mindkét pénzkezelési rendszerben érvényes volt – több szempontból is kritika tárgya lehet. Először is a törvény a név szerinti szavazásban részt vettekéről beszélt, tehát nem felelt az, aki egyszerűen kibújt a szavazás alól. Méltánytalan volt a felelősségnek a szavazókra hárítása akkor is, ha a pénzintézet csődjét nem szándékos vagy gondatlan magatartás okozta, hanem a gazdasági viszonyok romlása tette ezt kivédhetetlenné. (Ez utóbbi esetben a tartalékalapra

hárult a felelősség.)⁴⁵ A többlépcsős felelősségi rendszer – ahogy Alsó László is kimutatta – sem nyújtott biztosítékot – nem is tehetett – a pénzromlás ellen. A rendszer kötöttségei miatt a kedvezőtlen gazdasági helyzet miatt bekövetkező pénzromlás esetén sem volt lehetséges más befektetési alternatívák keresése.⁴⁶

2. Az egyénenkénti pénzkezelési rendszer

Ebben a rendszerben a gyámoltak pénzét elkülönítve, a következő módokon lehetett kezelni:

- jóhitelű pénzügyintézetben lehetett elhelyezni a korábban kifejtettek szerint;
- lehetőség volt az óvadékképesnek elismert állampapírokba, állam által rögzített kamathozamú értékpapírokba, valamint a magyar földintézet zálogleveleibe való befektetésre;
- jelzálogkölcson volt adható a becsérték harmadáig, de itt a törvény előírta a telekkönyvi rangsorban való elsőséget;
- befektethették a kormány által meghatározott pénzügyintézetek jelzálogleveleibe. Egy 1885-ös belügyminiszteri rendelet értelmében ezen pénzügyintézetek a Magyar Kisbirtokosok Földintézete, az Osztrák-Magyar Bank, a Magyar Jelzálogbank, a Pesti Kereskedelmi Bank és a Pesti Hazai Első Takarékegyesület voltak;

Amennyiben egyik előző lehetőség sem volt igénybe vehető, akkor a királyi adóhivatalban kellett elhelyezni, kamatozó letétként.⁴⁷

Az egyénenkénti rendszerben a leggyakoribb az volt, hogy a gyámpénztár magánszemélynek nyújtott kölcsönt. Ez azonban az ügyletek sokasága miatt a nyilvántartás, a kezelés és a felelősség szempontjából is nagyobb terhet rótt a gyámpénztárakra. Az e témában eddig idézett mindkét szerző, mind Alsó László, mind Németh Nándor hátrányosabbnak tartotta az eddigiek miatt az egyénenkénti rendszert az összesítettnél. Sőt, Alsó idézte a belügyminiszter 55100/1903. BM sz. rendeletét, amely „nyomatékosan” ajánlotta az összesített pénzkezelési rendszert.⁴⁸

3. A tartalékalap

A gyámpénztár a törvény rendelkezése szerint köteles volt tartalékalapot létrehozni. Ez a befolyt kamatjövedelmek legfeljebb 10 %-ából és a törvényhatóság illetve a képviselőtestület által megállapított mértékű (a törvény szerint mérsé-

⁴⁵ NÉMETH NÁNDOR: A gyámpénztárak. „Gyámügyi - és Gyermekvédelmi Közszolgálat”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi TT. Belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt. 427–430. p.

⁴⁶ ALSÓ LÁSZLÓ: i. m. 440. p.

⁴⁷ CSIKY KÁLMÁN: i. m. 396. p.

⁴⁸ ALSÓ LÁSZLÓ: i. m. 446. p. és vö. NÉMETH NÁNDOR: i. m. 426. p.

kelt) őrzési díjból tevődött össze. A tartalékalap a gyámpénztár része volt, az itt lévő vagyont is éppúgy kellett kezelni, mint az árvák egyéb vagyonát. Szerepe elsődlegesen az volt, hogy a gyámpénztárban előálló hiány ellenére a gyámpénztár eleget tudjon tenni az árvákkal szemben fennálló kötelezettségeinek. Ebből fedezték továbbá a vagyontalan árvák ügyében az árvaszék megbízása alapján indított perek költségeit. Az egyéb módon le nem kötött kamatjövedelmek végül az elhagyottá nem nyilvánított szegény gyermekek segélyezésére szolgáltak.

A tartalékalapból való kiutaláshoz a belügyminiszter által jóváhagyott törvényhatósági illetve képviselőtestületi döntés volt szükséges.

Látnunk kell tehát, hogy a tartalékalap egyrészt helytállt, például a kölcsönt megszavazó tisztviselők törvénysértése esetén a felelősség megállapításáig, másrészt akkor is, ha a tisztviselők felelősségének kérdése fel sem merült. Ez utóbbira több példát is hozhatunk:

- a kellő gondossággal kiválasztott adós utóbb önhibáján kívül nem tudott törleszteni és követelés behajtására irányuló bírósági eljárás sem vezetett eredményre;
- a kölcsön fedezetéül szolgáló ingatlanok bírói árverésen feltehetően elérhető vételára, az ingatlanok értékének jelentős csökkenése miatt, nem fedezte volna a gyámpénztár követelését;
- az árverés a kereslet hiánya miatt nem volt sikeres.

Ezekben az esetekben tehát vagy időlegesen vagy véglegesen a tartalékalap állt helyt.⁴⁹

VI. A rokonok szerepe

A gyámhatóság szervezetére vonatkozó szabályok előtt fontosnak tartjuk a Gyt. rokonokra vonatkozó rendelkezéseit bemutatni. A törvény egészét tekintve nem tekinthető túl jelentős fejezetnek, külön való tárgyalásának indokát a törvény és annak alkalmazása közötti jelentős eltérés adja. Szokolay Leó szerint⁵⁰ a rokonok szerepének megítélése egyike a legbonyolultabb és legveszélyesebb problémáknak egy gyámhatósági tisztviselő számára. Lássuk hát, miben is rejlett e probléma!

A gyakorlatban a Gyt. rokonokra vonatkozó rendelkezései kevésbé érvényesültek. Ennek okát nem a gyámhatósági tisztviselők nem megfelelő eljárásában kell keresnünk, hanem a rokonok közömbösségében, abban, hogy sokkal inkább

⁴⁹ NÉMETH NÁNDOR: i. m. 431–432. p.

⁵⁰ SZOKOLAY LEÓ: A rokonok szerepe a gyámhatósági eljárásban. „Gyámügyi- és Gyermekevédelmi Közszolgálat”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi TT. Belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt. 519–526. p.

a gyámi tiszt terhes kötelessége, semmint a rokonok kapcsolat összetartó ereje motiválta őket.

Akkor azonban, ha pontosan meg akarjuk határozni, hogy mely személyi kört kellett a rokonok fogalma alatt értenünk, nem tudunk pontos meghatározást adni, a Gyt. ugyanis nem használt egységes definíciót a rokonokra – a kifejezés alatt más-más személyi kör volt értendő az egyes rendelkezéseknél.

A rokonokra vonatkozó VI. fejezet szerint a gyámoltak – szülők, nagyszülők nemlétében vagy velük szembeni kizárási ok esetén – az országban tartózkodó negyedízig terjedő rokonok kérhették, hogy közreműködhessenek a gyámság alatt álló ügyei intézésénél. E körből a törvény által kizártak voltak azok, akik a gyámságból kizártak, bizonyos bűncselekményeket követtek el, vagy a gyámolttal peres vagy vitás viszonyban álltak. Túlzottan tág rokon kör esetén a rokonok egymás közül legfeljebb négy tagot választhattak, ők érintkeztek a gyámmal. Rokonok hiányában a községi közgyám javaslatára lehetőség volt a rokonoknak olyan férfivel történő helyettesítésére, aki a gyámolt családjával jó viszonyban volt. Ennek hiánya esetén a rokonok jogainak gyakorlására a községi közgyám volt jogosult. A gyakorlatot jól ismerő Szokolay szerint ebben a többlépcsős szabályozásban nem lehet – felületes szemlélőként – alapos, átgondolt szabályozásra következtetnünk. Sokkal inkább merev, a gyakorlatot kevésbé figyelembe vevőre, ugyanis a rokonok közönye folytán alig került sor ezen szakasz alkalmazására, és szerinte hiba volt a közgyám újabb – jelentős diplomáciai érzéket igénylő – feladattal való leterhelése is. Nem volt kialakult gyakorlat a tekintetben sem, hogy milyen időtartamú belföldön tartózkodást követelhet meg a gyámhatóság. Például a külföldön élő, de a temetésre hazalátogató rokon követelhet-e a gyámolt ügyeibe való beleszólást? A törvény ezen pontatlanságai megítélésünk szerint jelentőséggel bírtak, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy ezen rokon kör bizonyos esetekben a gyámhatósági jóváhagyást pótolta, tehát gyámhatósági funkciót váltott ki. Nem volt szükség gyámhatósági jóváhagyásra a rokonok beleegyezése esetén például a gyámolt tartása, nevelése, képzése, az ingóságok eladása tárgyában, a vagyonkezelés módjának meghatározásában felmerült kérdések kapcsán. A gyakorlatban ez a rendelkezés sem „vált be”. A rokonok rendszerint nem kívántak részt venni az ügyek intézésében, ha pedig igen, akkor inkább hátráltatták, semmint segítették az ügy lefolyását.

A rokonok szűkebb körével találkozhatunk a törvényes gyámságra jogosultak meghatározásánál. Erre ugyanis csak férfirokonok, az elsőfokú unokatestvériig bezárólag tarthatott igényt.

A Gyt. a nagykorúsítás és az atyai hatalom megszűntetése kapcsán pedig a legközelebbi oldalrokonokról beszél. Az ilyen eljárásokban meghallgatandók pontos körét a törvény szintén nem határozta meg, de a gyakorlatban a gyámhatóságok itt a gyámolt testvéreit, valamint a gyámolt szüleinek a testvéreit hallgatták meg.

Az egységes, vagy legalább pontos rokon-fogalom hiánya megnehezítette a gyámhatóság eljárását, hisz maga a hatóság sem tudta, hogy a szabályszerűséghez mely személyi kör bevonása lett volna szükséges. Szokolay Leó tanulmányában pedig arra is rávilágított, hogy a Gyt. által segítőként megjelölt közeg feltételezése egy rendkívül tág, összetartó család ideáján alapult, amely azonban az esetek többségében csak nehézkessé, hosszadalmassá tette az eljárást.⁵¹

VII. Nemzetközi jogi tárgyú rendelkezések a Gyt.-ben

1. A magyar honosságú személyekre vonatkozó rendelkezések

A Gyt. tartalmazott néhány ilyen magánjogi tárgyú rendelkezést, amelyekben érvényesült – a nemzetközi magánjogban a személyi állapot kapcsán irányadó elv – a *lex patriae* (a honosság elve). Ha magyar honosságú személyre magyar gyámhatóság rendelt gyámságot, akkor – amennyiben nemzetközi szerződés vagy egyéb okok nem akadályozták – a gyámhatóság a gyámolt külföldön fekvő vagyona vonatkozásában is eljárhatott.

A magyar honosságú gyámoltra vonatkozó magyar törvényt, csak magyar hatóság alkalmazhatta, ezért a gyámhatóság valamely külföldi hatóság javára nem mondhatott le erről a jogáról. Itt tehát a honosság elve teljes mértékben érvényesült, a gyámolt külföldön fekvő vagyonára is kiterjedt a magyar gyámhatóság jogköre.

A magyar honosságú, de gyámság alatt külföldön álló kiskorú magyarországi vagyonára a magyar gyámhatóság külön gondnokot rendelhetett. Erre azért volt szükség, mert a külföldi gyámhatóság határozata belföldön nem volt végrehajtható és a magyar hatóság és a gyámolt között is csak így jött létre jogviszony, ami biztosította a magyar hatóság eljárásának lehetőségét, ha felmerült a vagyon védelmének szükségessége. Ebből a rendelkezésből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a Gyt. kivételesen elismerte a *lex domicilii* (a lakóhely elve) alapján a külföldi gyámhatóságnak azt a jogát, hogy magyar honosságú személynek gyámot rendeljen, de a Magyarországon lévő vagyon vonatkozásában a *lex patriae* és a *lex rei sitae* (a vagyon fekvésének a helye) együttes alkalmazásával csak a magyar hatóság járhatott el. Az ily módon kirendelt gondnok a magyar gyámhatóság felügyelete alatt állt, és a Gyt. rendelkezései szerint, a törvényben meghatározott felelősség mellett járt el.

2. A külföldi honosságú személyekre vonatkozó rendelkezések

A külföldön gyámság alatt álló magyarországi ingó vagy ingatlan vagyonára – amennyiben nemzetközi szerződés másként nem rendelkezett – a magyar gyámhatóság rendelt gondnokot. A vagyon vonatkozásában tehát a *lex rei sitae* volt

---

⁵¹ Uo. 544–545. p.

az irányadó. Nemzetközi szerződés a századforduló időszakában Hattyuffy forrásai szerint például Franciaországgal, Oroszországgal, Szerbiával, az Észak-Amerikai Egyesült Államokkal állt fenn.⁵²

Külön rendelkezést tartalmazott a Gyt. a külföldi személy által hátrahagyott kiskorú vonatkozásában. Itt már egyértelműen a *lex patriae* volt a főszabály, de az érintett érdekeinek védelme érdekében a magyar gyámhatóság ideiglenes gyámot rendelhetett a külföldi kiskorúnak. Ez a jog a magyar gyámhatóságot csak akkor illette meg, ha a kiskorú saját államának hatóságai még nem léptek fel, illetve erről a magyar hatóság hivatalos úton vagy egyébként tudomást nem szerzett. Részletesebb szabályokat az 1911. évi XXIII. törvénycikkkel becikkelyezett, Hágában aláírt nemzetközi egyezmény tartalmaz.⁵³

VIII. Végkövetkeztetések

Európában a legmodernebb gyámtörvényként volt elfogadott a korszakos jelentőségű, anyagi jogi és eljárásjogi rendelkezéseket egyaránt tartalmazó Gyt. Ugyanakkor azt is igyekeztünk érzékeltetni, hogy elfogadása meglehetősen nagy vitát váltott ki.

A legnagyobb vitát a gyámhatósági szervezet elhelyezése és a hatáskör telepítése váltotta ki. Nyilvánvaló volt, hogy a gyámhatóság közigazgatási hatóságként való megjelenítése a vármegyék megerősítésére irányult.

A gyámügyek „államosítása” azt jelentette, hogy addig független bíróság hatáskörök közigazgatási szervekhez lettek telepítve.

A Gyt. sok vonatkozásban az OPTK-ra épült, vett át rendelkezéseket. Találunk olyan szabályokat, amelyek egymással ellentmondóak. Így a 12 éves gyermek királyi közjegyző előtt szabadon végrendelkezhetett. Egy másik szabály szerint a 14. évet betöltött kiskorú az őt érintő fontosabb ügyek kapcsán meghallgatható volt, nyilatkozata azonban nem bírt döntő súllyal.

Kiskorú visszerthes ügyleteinek érvényesítéséhez szükséges volt az atya, a gyám, vagy a gyámhatóság jóváhagyása. Kiskorú keresményével maga rendelkezhetett. (Ez a szabály a hatályos jogszabályaink között is jelen van.)

Kimerítően szabályozza a gyámság fajtáit a Gyt., épít a római jogból és Werbőczy Hármaskönyvéből ismert klasszikus gyámsági fajtákra.

A gyám a szorgalmas apa gondosságával volt köteles eljárni. Ugyanakkor bírálattal illettük, hogy ennek pontos definícióját a törvény nem tartalmazza.

⁵² HATTYUFFY DEZSŐ: i. m. 213–214. p.

⁵³ SZOKOLAY LEÓ: Nemzetközi jogi vonatkozások a gyámügy terén. „*Gyámügyi- és Gyermekvédelmi Közszolgálat*”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos, belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt. 485–487. p.

A gyám joga és kötelezettsége a törvényes képviselőhöz, a nevelés-képzéshez és a vagyonkezeléshez kapcsolódik. (Ez ma is ugyanígy jelenik meg a hatályos jogi szabályozásban.)

Kiépültek a jogi garanciák kiskorú vagyonának kezelésével összefüggésben, amelynek egyik eleme a gyám számadási kötelezettsége volt.

A Gyt. egységesítette a jogalkalmazást, és mindenképpen beváltotta a hozzá fűzött reményeket.

Irodalom

ALSÓ LÁSZLÓ: Gyakorlati kérdések a gyámpénztári ügyekben. „*Gyámügyi- és Gyermekvédelmi Közszolgálat*”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos, belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt.

CSIKY KÁLMÁN: *Magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Bp., 1899. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.

DEGRÉ ALAJOS: *A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig*. Az ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszékének kiadványa, Bp., 1977.

GRÜNWALD BÉLA: *A törvényhatósági közigazgatás kézikönyve*. Bp., 1889. Franklin Társulat. Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.

HATTYUFFY DEZSŐ: *A gyámhatósági közigazgatás kézikönyve*. Bp., 1900. Politzer Zsigmond és fia kiadása.

KNORR ALAJOS: *Gyámsági és gondnoksági ügyek kézikönyve*. Bp., 1878. Kiadta: Pfeifer Ferdinánd.

KOHÁNYI GYULA: A gyám és a gondnok számadása. „*Gyámügyi- és Gyermekvédelmi Közszolgálat*”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos, belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt.

KOVÁCS GYULA: *Árva- és gyámügyi szolgálat a községekben*. Bp., 1899. Országos Központi Községi Nyomda Rt.

NÉMETH NÁNDOR: A gyámpénztárak. „*Gyámügyi- és Gyermekvédelmi Közszolgálat*”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos, belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt.

NÉMETH PÉTER: *A gyámság és gondnokság*. Bp., 1878. Az Athenaeum R. Társulat kiadása.

PUSZTAI JÁNOS: Gyámhatósági érdekvédelem a polgári peres és nemperes eljárásban. „*Gyámügyi- és Gyermekvédelmi Közszolgálat*”, VII. Közigazgatási

- Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos, belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt.
- RUSZOLY JÓZSEF: *Bagaméri Krónika*. 2002. december 31. 3–4. szám
- SIPŐCZ LÁSZLÓ: *Gyámsági törvény*. Az Athenaeum R. Társulat kiadása, Bp., 1882.
- SZITÁS JENŐ: A gyámügyi eljárás alapelvei. „*Gyámügyi- és Gyermekevédelmi Közzolgálat*”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt.
- SZOKOLAY LEÓ: A rokonok szerepe a gyámhatósági eljárásban. „*Gyámügyi- és Gyermekevédelmi Közzolgálat*”, VII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam. Közzétette: Vitéz Keresztes Fischer Magyar Királyi titkos tanácsos, belügyminiszter. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Bp., 1943. Pécs Egyetemi Kiadó Nyomdaipari Rt.

GÉZA ZÁMBÓ

DAS MATERIELLE RECHT DES VORMUNDSCHAFTSRECHTS IM SPIEGEL DER FACHTLITERATUR

(Zusammenfassung)

Ziel unserer Forschung ist die Darstellung und Erklärung der Bestimmungen hauptsächlich materiellrechtlicher Art des Vormundschaftsgesetzes, des Werks von epochaler Bedeutung.

Das materielle Interesse und den Schutz des Mündels bedeutete das Revokationsgesetz, das in der früheren Zeit fast als ausschließliches Gesetz zu betrachten ist. Das materielle Interesse des Mündels betreffend hat sich der Rechtsschutz im Vormundschaftsgesetz voll entfaltet. Die Rechte und Pflichten des Vormundes wurden in bezug auf das sogenannte klassische „Dreipfeiler-System“, d.h., die Rechtsvertretung, die Erziehung-Ausbildung und die Vermögensverwaltung geregelt. Der Vormund war verpflichtet, mit der Sorgfalt des fleißigen Familienvaters vorzugehen. Ein Mangel der Regelung ist, dass wir die bezüglich keine genaue Definition unter den Regeln gefunden haben.

Das Vormundschaftsgesetz hat die Ausgeliefertheit der Frauen gemildert und die Berechtigungen der Mutter sowohl ihrer selbst als auch ihres bemündelten Kindes bezüglich gestärkt.

Die Bestimmungen des Vormundschaftsgesetzes standen etwa 75 Jahre lang in Kraft, sie haben die Rechtsanwendung vereinheitlicht, und auch das Familiengesetz hat davon zahlreiche Bestimmungen übernommen.

Wir schließen unsere Feststellungen mit der Meinung von Gyula Gulner, dem Vortragenden des Gesetzantrags. Das Gesetz beruhte auf einheitlichen Grundsätzen, entspricht unserer rechtsgeschichtlichen Entwicklung, wurde den Verhältnissen in unserem Land angepasst und es hat in der Reihe unserer Gesetze gewiss eine große Lücke behoben.